

Егорова Дария Александровна,
“Солнышка” оҕо садын иитээччитэ,
Сунтар.
dariyegorova17@gmail.com

Олонхо эйгэтигэр оонньуурунан туһанан оҕо болҕомтотун тардыы

Саха норуотун этнопедагогикатын сүрүн ньыматынан оҕону кыра сааһыттан илдьэ сылдьан үтүгүннэрэн, көрдөрөн, бэйэ үтүө холобурунан иитиини бэлиэтииллэр. Олонхону билиһиннэриигэ оҕо баҕарар, сөбүлүүр дьарыгын нөнгүө бардабына, ону улахан киһи көрдөрөн, үтүгүннэрэн, салайан биэрдэбинэ оҕо билэр көрөр баҕата уһуктар, болҕомтото, фантазията, толкуйа, өйүгэр хатыыр дьоҕура, сайдар, киһи быһыытынан үтүө хаачыстыбаларга иитиллэр. Биһиги «иитээччи-үөрэтээччи» оруолуттан akkaастанан, оҕо оҕо тэннээх доҕор, үтүө сүбэһит быһыытынан бииргэ үлэлииргэ кыһанабыт. манна иитээччи дьоҕура, талаана улахан оруолу ылар. Оҕо улахан киһи сөбүлүүр, сатыыр дьарыгын үтүктэр, үлэлэхэр. Оҕо уонна улахан киһи бииргэ дьарыктаныыларгар олонхону оҕо кэбэҕэстик ылынарын, элбэҕи билэрин, көрөрүн ситиһэбит.

Ити курдук оҕолорго олонхону билиһиннэриин улахан киһи быһаччы кыттыытынан көмөтүнэн барар. Иитээччилэр уонна төрөппүттэр бэйэлэрин дьоҕурдарын, сатабылларын туһанан, көрдөрөн, үтүгүннэрэн, бииргэ дьарыктаан, үтүө холобурдарынан оҕону олонхо кэрэ эйгэтигэр уһуйаллара ордук көдүүстээх.

Үлэм сыала: Оҕолорго олонхо туһунан өйдөбүлү биэриин, ис хоһоонун билиһиннэриин, оонньууннан кэрэхсии үөрэтиин.

Соруктара:

- Оҕо тыла байар, сайдар эйгэтин тэрийиин, туһаныы; оҕо толкуйун эрчийиин;
- Олонхо оонньуурунан интэриэһи үөскэтиин
- өйгө тутар, айар дьоҕурдарын сайыннарыы.
- олонхо геройдарын үтүө холобурдарынан сиэр-майгы өттүнэн иитиигэ көдүүстээхтик туһаныы.

Актуальнаһа: Олонхо тылын билиңни оҕо өйдүүрүгэр, кырдык, уустук түгэн элбэх. Ол сүрүн төрөттөрүнэн манньы аатталыахха сөп: олонхо оҕо билбэт. күннээҕи олоҕор туттубат, олох истибэтэх тыла элбэх; олонхо тылын, этиитин сүрүн уратыларын билиитэ олохсуйа илик; Оҕо олонхону болҕойон истэр үөрүйэҕэ олохсуйбатах.

Олонхону оҕолорго кыра сааһыттан билиһиннэрдэххэ, олонхону интэриэһиргээн билэр-көрөр баҕалара улаатыа, өйгө тутар, айар дьоҕурдара сайдыа. Ол курдук кыра саастаах оҕо олонхону билиһиннэрэргэ, олонхо оҕо интириэһин тардарга араас ньымалары туттабыт:

- **Олонхо ис хоһоонунан остуол оонньууларын туһаныы.** Сайыннарар остуол оонньууларын нөнгүө оҕо харабынан көрөн, илиитинэн тутан-хабан толкуйдаан сөптөөх

эпизеккэ, түмүккэ кэлэн олонхо ис хоһоонун, персонажтар ааттарын өйдүүрүгэр, сангарарыгар көмөлөөх.

➤ **Урамны (театр) оонньуутунан оҕо уйулҕатыгар дьайыы.** Урамны оонньуута оҕо уйулҕатыгар ураты дьайыылаах. Урамны (театр) араас көрүнүн: күлүк, остуол, фланелеграф урамнытын онорон оҕо оонньотулар. Персонажтар көстүүмнэрэ, тэрил эгэлгэтэ оҕо бэриллэн кини бэйэтэ олонхону көнүл оонньуур. Ол оонньуу оҕо сурэбэр-быарыгар ккирэр, өйүгэр-санаатыгар хатанар. Оонньуу сылдьан оҕолор бэйэ-бэйэлэрин үөрэтэллэр, ситэрсэн биэрэллэр.

➤ **Олонхо тылын хамсаныылаах оонньуунан билиһиннэри.** Тулалыыр эйгэбэ хайысханы билиигэ, быһаарыыга, ахсаан үөрүйэхтэрин сайыннарар. Саха кинитин киэн туттар, кэрэхсиир хаачыстыбатыгар – чиеһинэй, кырдыксыт буоларга үөрэтэр, эрчийэр. Бэйэ-бэйэбэ эйэбэс буолууга, көмөлөсүһүүгэ иитэр.

➤ **Олонхо мультигын көрдөрүүтэ.** Олонхонон дьарыктанан, утумнаан илдэ сылдьан, онорон тацмыт “Дьулуруйар Ньургун Боотур” мультикпын оҕолорго көрдөрөн, интириэстэрин тардабын.

Үлэм сыалын ситиһээри оҕолору олонхону толорорго үөрэтэбин, оҕолору кытары олонхону туруоран керэбүт.

Түмүктээн эттэххэ, олонхо урукку сыллар охсуһуулаах уорбаларыттан, былыргы дьыллар былдыабыктаах мындааларыттан бу күннэргэ тийээн кэлбит биһиги норуоппут барба баайа, киэн туттуута. Олонхону оҕо кыра эрдэбиттэн билиһиннэрэр табыгастаах эбит. Маңнай олонхо тылын-өһүн истэ, онтон сыыйа айыы уонна абааһы бухатыырдарын араара үөрэнэргэ, айыы дьоно сырдыгы-кэрэни кэрэхсииргэ, онтон аллараа дойду хараңа, тымныы өйдөбүллэрин үөскэтиигэ аналлаах. Кырачааннар олонхону төһөнөн эрдэ уонна элбэхтик истэллэр да, соччонон кинилэр истэр кыахтара, толорууну үтүктэ сатыыр бабалара үһүктэр.

Онон, олонхо оҕону, ыччаты иитиигэ, өскөтүн ньымаларын байыттааха, туттар ньымаларбытын ессе сайыннанан биэрдэххэ, олонхону оҕолор өйдөрүгэр-сүрэхтэригэр, бэрт кыраларыттан билиһиннэрэн инэрдэххэ, олонхо бары иитэр уонна үөрэтэр кыабын толору туһанан, дын сайабаас өйдөөх санаалаах, дэгиттэр сайдыылаах кинини иитэргэ тирэх буолар кыахтаах эбит.

Туттуллубут литература

1. Ефимова Д.Г., Ю.С.С.. Олонхо педагогикатын оҕо садыгар олохтооһун (оҕо тэрилтэтигэр көмө пособие) /.- Дьокуускай: Бичик, 2013.-120 с. - (Олонхо педагогиката).
2. Ильинова Т.Л. Олонхо тобул санаатын оҕо тизэрдии. Чөмчүүк саас.-№1(24)2012.- С.18-19
3. Платонова Л.Н., Слепцова Т.Г. Олонхонун оҕону иитии. Чөмчүүк саас.-№2 (10) 2008.- С.51-52

4. Чехордуна Е.П. Мин дойдум-олонхо дойдута: кыра саастаах оскуола оҕолоругар/-Дьокуускай: Бичик, 2006-40 с.: ил.
5. Чехордуна Е.П, Филиппова Н.И.Олонхо педагогиката: олоххо киллэри суола-ийһэ, ньымалара: Респ.конф.матырыйааллара (Таатта улууһун Кыйы с., 2007)-Дьокуускай: Компания «Дани Алмас», 2007.-112 с.- («Олонхо педагогиката» серия 2004 с.олохтоммута.)

